

Безугла Л. С.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Ігнат'єва С. Є.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Цюп'як І. К.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС ЯК ФОРМА МИСТЕЦЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

У статті на матеріалі поетичних творів та інформаційно-публіцистичних текстів про петриківський розпис здійснено аналіз мистецької комунікації як лінгвокультурного і духовного феноменів українців; окреслено коло понять «комунікація», «мистецька комунікація», «еманація»; репрезентовано сучасний український мовно-культурний простір як важливий складник мистецької комунікації в Україні. Наголошено на визначенні петриківського розпису ЮНЕСКО першим серед українських мистецьких скарбів в номінації нематеріальної культурної спадщини, а також на важливості вивчення мистецької комунікації – важливої ланки зв'язку суспільства загалом і особистості зокрема, навколишнім світом і внутрішньою думкою мовця. Термін «комунікація» вживається як процес обміну інформацією між двома й більше сутностями, спрямованого на досягнення певної мети і як такий, що відбувається за участі певної семіотичної системи – петриківського розпису. Петриківський розпис розглянуто як форму мистецької комунікації, що є одним із важливих виявів художньої комунікації. Він різновекторно засвідчує значення мистецтва у сучасному світі, вказує на загальнокультурні та національні цінності. Енергетичне поле у просторі мистецької комунікації – це вияв духовної сили людини, відтворення, збереження і примноження здобутків народної творчості, внутрішній стан людини зокрема і суспільства загалом, духовне єство, шлях до пізнання прекрасного. Простежено аксіологічні виміри, мовно-експресивну парадигму знакового письма, функції, які виконує петриківський розпис у лінгвокультурному просторі Придніпров'я та України. Систематизовано кольороназви, символи у петриківському розписі. мистецька комунікація як соціолінгвістичне й духовне явище.

Ключові слова: петриківський розпис, мистецька комунікація, мовно-культурний простір, еманація, знакове письмо, аксіологічні виміри.

Постановка проблеми. Сьогодні помітно зростає значення мистецтва в суспільному житті, трансформуються ті форми й методи, які сприяють глибшому усвідомлюванню навколишнього світу, взаємовідносин мистецтва як важливої форми суспільної свідомості та всебічного осмислення дійсності, що зумовлює необхідність синтезу всіх його основних функцій. Однією з найважливіших граней мистецької комунікації є власне процес функціонування мистецького твору в суспільстві і з одного боку, ставлення людини до мистецького витвору, з іншого – його вплив на реципієнта загалом. Мистецька комунікація є предметним полем формування цінностей, які створюють міцне підґрунтя мови й культури, становлять осе-

редок духовного життя суспільства. Щоб глибше розуміти процеси, які відбуваються в сучасному мовно-культурному просторі, необхідно усвідомлювати ціннісні орієнтири, які віддавна побутують у житті українського народу. Петриківський розпис є тим камертоном, що з покоління в покоління передає ключ до пізнання внутрішнього світу українця. Таке пізнання уможливує узагальнене судження про особливості національної самосвідомості етносу, динаміку розвитку його мислення та вироблені століттями мовно-культурні цінності. А для нас це унікальна можливість вивчити багатогранний, самобутній, переважно рослинний орнамент з чарівною петриківською квіткою, яка розцвітає візерунком і словом у творах майстрів.

Об'єктом нашого дослідження є петриківський розпис як соціолінгвістичний духовний феномен, визначений ЮНЕСКО першим серед українських мистецьких скарбів в номінації нематеріальної культурної спадщини. Предметом дослідження – петриківський розпис як одна з форм вияву мистецької комунікації, яка простежується в мовно-культурному просторі українців.

Мистецька комунікація, її моделі, види, функції, енергетичний потенціал потребує дослідження. З огляду на це актуальності й особливої ваги набуває питання вивчення її морально-етичного, лінгвістичного, естетичного, емоційного, духовного аспектів вивчення петриківського розпису як знакової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному сьогоденні питання, пов'язані з комунікацією, становлять важливий сегмент життя, оскільки є важливою ланкою зв'язку суспільства загалом і особистості зокрема, навколишнім світом і внутрішньою думкою мовця. Науковці через призму комунікації мають змогу зануритись в історичне минуле й побачити сьогодення, по-новому пізнати світ. Дослідники по-різному розглядають комунікацію: семіотичний аспект – У. Еко, психотерапевтичний – Ж. Лакан, З. Фройд, К. Юнг, міфологічний – Р. Барт, К. Леві-Строс, К. Юнг. Близько двадцяти моделей комунікації в різних гуманітарних галузях знань виокремлює український вчений Георгій Почепцов (2015) [7], а ще один дослідник – Володимир Різун (2008) [8] – аналізує соціальну комунікацію як об'єкт дослідження нової наукової галузі з таким же номеном. Олександр Холод (2009) [10] вивчає соціологічний вимір природи й сутності соціальних комунікацій, а Володимир Іванов (2009) [4] – масову комунікацію, наголошує на різних підходах дослідження інформаційних і комунікативних явищ. Він всебічно розкриває власне поняття *інформації* → *комунікації* → *масової комунікації*; їхніх видів, взаємозв'язків і властивостей, форм існування, принципів класифікації та аналізу [4].

Сьогодні питання теорії комунікації загалом і мовної комунікації зокрема, розроблення моделей, структури, видів – у колі вивчення дослідників різних наукових галузей.

Американський дослідник Дж. Пітерс простежує етимологію лексичної одиниці «комунікація» та її значення. Він акцентує увагу на латинському походженні терміна «*communicare*», що означає «наділяти», «розділяти» чи «робити спільним». Пізніше, у XIV–XV ст., лексема з'являється в англійській мові. Корінь – *mun-* (а не *uni-*) –

пов'язаний з «*munificent*» («щедрий»), «*community*» («громада, спільнота») і «*meaning*» («значення, смисл»). Віддавна латинське *munus* вживалося на позначення публічних дарів і обов'язків, зокрема й гладіаторських боїв, вшанувань та обрядів на честь померлих. Латинське *communicatio* не означало загальної здатності людей спілкуватися за допомогою символів, не передбачало воно й взаємопорозуміння [6, с. 16].

Дж. Пітерс розглядає комунікацію як обмін, двосторонній рух. Комунікація за Дж. Пітерсом передбачає взаємообмін, обопільність, взаємодію. Наголосимо, що природа взаємообміну – різна, оскільки комунікація може означати щось на зразок успішного поєднання двох кінцевих пунктів, як це відбувається, наприклад, з телеграфним зв'язком. Тож у цьому значенні термін «*комунікація*» означає «дістатися кудись», як це відбувається з доставкою пошти: потрібно лише, щоб обидві сторони знали, що повідомлення дійшло [6, с. 18]. Цікавою і перспективною видається думка Дж. Пітерса щодо вивчення терміну «комунікація» у множині, що уможливорює узгодження «я» з «іншим», а також у взаємодії з символами [6, с. 19].

Особливого значення й актуальності сьогодні набуває питання визначення комунікації як процесу обміну інформацією або її передачі, а також з'ясування суті інформації – того, що «транспортується» у процесі спілкування. Комунікація ініціює різні когнітивні процеси, зокрема, актуалізує уже відому інформацію, або створює нову, імплікуючи її.

Отже, питання про визначення природи комунікації, розгляд її структури та особливостей з різних поглядів потребують вирішення важливих загальнотеоретичних проблем у теорії комунікації. Використовуючи концепції дослідників та їх нові підходи до аналізу поняття «комунікація», доходимо висновку, що інформаційний підхід є панівним у визначенні цього явища. Нам імponує думка української дослідниці О. Чернобай, яка асоціює комунікацію з інформаційним обміном в суспільстві, вважаючи це цілеспрямованим процесом спілкування між двома і більше сутностями за допомогою певної семіотичної системи [11, с. 350]. У нашому дослідженні ми будемо послуговуватися терміном «*комунікація*» у значенні процесу обміну інформацією між двома й більше сутностями, спрямованого на досягнення певної мети і як такий, що відбувається за сприяння певної семіотичної системи – петриківським розписом.

Постановка завдання. Мета дослідження – з'ясувати значення петриківського розпису як важливої форми мистецької комунікації. Для досягнення окресленої мети поставлено такі завдання: 1) визначити такі ключові поняття дослідження, як «комунікація», «мистецька комунікація», «еманация»; 2) обґрунтувати уточнене поняття «мистецька комунікація»; 3) схарактеризувати функції мистецької комунікації як лінгвокультурного і духовного феномена українців. Джерельною базою слугують поетичні та інформаційно-публіцистичні тексти про петриківський розпис.

Виклад основного матеріалу. Історія петриківського розпису – явища національної культури України – не проста. Цей широковідомий у світі осередок українського народного декоративного розпису своїм історичним корінням сягає у глибину тисячоліть аж до часів появи праматері української архітектури – білої селянської «хати-мазанки», який у сучасному світі набуває нового символічного й філософського переосмислення. У нашому дослідженні власне **петриківський розпис** розглядаємо як форму мистецької комунікації, що є одним із важливих виявів художньої комунікації. Занурюючись у природу петриківського розпису як виду народного мистецтва, робимо висновок про його комунікативність, оскільки у ньому обов'язково присутня рефлексія сприйняття. Ядерну зону петриківського розпису становить власне витвір мистецтва. Наприклад, витвором мистецтва є петриківська скриня, оспівана Лесею Степовичкою в одноіменному поетичному тексті: *Петриківська скриня – мальоване диво. Як цвіла калина На любов щасливу! Петриківська скриня – пісня солов'їна. Злітали жар-птиці весілля дивиться. Білі лелеки діток дарували. Скриня-господиня дбала й годувала* [9, с. 21]. Авторка вдало використовує образи-символи птахів: *жар-птиці й білих лелек* – символу сімейного благополуччя, родинного щастя, любові до рідної землі, що приносять гармонію, світло й щастя, а також традиційну рослинну символіку – *калину* – символ дівочої краси. Саме оспівані у поетичному творі птахи нашого краю й рослинні символи якнайповніше віддзеркалюють духовну єдність автора-творця, що є продуцентом мистецького витвору, і його всебічну гармонію з навколишнім світом природи, її величчю й досконалістю.

Симетрична структура двоскладних речень, у яких підмети виражені прикметниково-іменниковим словосполученням *'Петриківська скриня'* і присудками в однаковій граматичній формі – *'мальоване диво', 'пісня солов'їна'*, називному від-

мінку. Такі синтаксичні структури наповнені особливим інтонуванням із додатковим експресивним забарвленням, які в поетичному тексті означені відповідним розділовим знаком – *тире*.

Петриківський розпис різновекторно засвідчує значення мистецтва у сучасному світі, вказує на його загальнокультурні та національні цінності. Мистецькі петриківські унікальні релікти зазвичай викликають бурхливу хвилю почуттів, є джерелом особистісного осмислення внутрішнього «Я» та навколишнього світу, а ще мотивують до внутрішнього монологу та необхідності свого креативного самовираження. Петриківський розпис, як засвідчує А. Пікуш – це «історичний процес безперервної передачі національної традиції, що делегує в сучасний світ самобутню культуру Придніпров'я – історичної колиски Запорізького козацтва, його могутній демократичний дух, своєрідність поетичного світосприйняття та глибину емпіричного образотворчого мислення» [5, с. 22]. Напр.: *Петриківського дива майстриня всесвітня Пензлем злотоцвітним витворює красу, – В люті морози квітне білоцвітням вишня, Журавка на крилах приносить красу.* [3, с. 11]. Петриківська мистецька комунікація – інтелектуально-творчий зв'язок між автором-творцем та реципієнтом-інтерпретатором, який розуміє змістове наповнення петриківського розпису, легко розшифровує його розлогі смислові конотації. Напр.: *Майстрів імена, автографи – у квітці, У ніжних суцвіттях, пелюстях добра. У витворах зоріють в алмазовій іскринці, Любов вихлюпують із хвиль Дніпра* [3, с. 11]. Інтерперетація художніх знаків уможливорює реконструювати генезу/ідею розпису, поглибити його історичний, стилістичний контекст, пояснити, з одного боку, взаємодію з іншими мистецькими витворами, а з іншого – акцентувати увагу на національній самобутності. Оскільки саме зображені знаки й символи, специфічні культурні коди набувають універсальної форми вираження людського буття. У поетичному тексті Костянтина Дуба образи-символи жар-птиці доповнюються образом *'навича в казкових візерунках'*. Напр.: *Незбагнених час творці розписаної мрії: Жар-птиці й навичі в казкових візерунках. Гордій лебідоньці тримають крила вітрові Із фарб народжується фантазія в малюнках Зринаєш ти у вись з глибин джерельних, З козацьких геніїв вихрів творчий дух* [3, с. 11].

Аналіз мистецької комунікації, до якої уналежнюємо петриківський розпис, здійснюємо на різних рівнях (психологічному, мовно-літературному, інтелектуальному, смислово-ціннісному,

естетичному) через розуміння змісту та образного ряду художнього твору в його прочитанні в контексті історії, соціальної реальності, художньої культури, громадської думки. Це ланцюжок передачі мистецького досвіду, традицій, таланту, народу. Таким чином, петриківський розпис становить процес комунікації, який виразно простежується насамперед в орнаментальних знаках, які водночас можуть становити основу словесного вираження думки в поетичному тексті: *Безсмертна, вічна квітка петриківська У розмаїтті кольорів в світи сіяють пішла. В ній наша доля, незнищенна українська, У жовтій і блакитній барві втілення знайшла.* [3, с. 11]. Мистецтво знакового письма не просто створення фантастичних петриківських орнаментів, це унікальний релікт безперервної національної традиції, що делегує у сучасний світ самобутню українську культуру. Енергетичне поле у просторі мистецької комунікації – це вияв духовної сили людини, це відтворення, збереження і примноження здобутків народної творчості, внутрішній стан людини зокрема і суспільства загалом, духовне єство, шлях до пізнання прекрасного. Єдиним методом пізнання навколишнього світу є внутрішнє відчуття досконалого. У цьому аспекті слід зазначити, що будь-який зв'язок мовця з прекрасним є тим енергетичним полем, у якому відбуваються процеси, пов'язані з прийняттям і перетворенням енергії краси. Сприймаючи цю енергію, людина духовно зростає, внутрішньо змінюється, набуває нових властивостей характеру, розуміє й оцінює красу, відчуває гармонію з світом природи, сприймає навколишній світ як щось досконале й прекрасне. Енергія краси наповнює душі людей світлом, надією на краще життя. Вона робить людину людиною. Пізнання краси, прекрасного слід розглядати як процес еманції. *Еманція* – це витікання, випромінювання, виділення чого-небудь звідкись [1, с. 263]. У науковій парадигмі *процес еманції* розглядається нами як комунікативний процес, обмін інформацією між творцем прекрасного – митцем, що пише петриківський розпис – мальовки, наповнює його енергією краси й вказує напрям до пізнання прекрасного. Процес еманції здійснюється не силою розуму людини, а через відкриття знань про прекрасне.

Найвищий процес еманції енергії з навколишнього світу людина-творець може передати через призму свого бачення, оцінювати його, обирати форму вираження – словесну, знакову чи символічну. Орнаментальна форма петриківського розпису має свою історію, традиції. Спираючись на визначення еманції у науково-довідковій літературі формулюємо уточнене поняття мистецької комунікації. На нашу думку, *мистецька комунікація петриківського розпису* – це комунікативний процес між художньо обдарованими людьми – митцями петриківського розпису й реципієнтами – носіями духовних і матеріальних цінностей. Його основу складає власне знакове письмо – петриківський розпис, яке протилежне бездумній копії з чужого, прикрашателству, продукуванню побутових дріб'язкових предметів на зразок декоративних тарілок. Воно створене пращурами на етичних, естетичних і пізнавальних засадах, і тому загалом збігається з функціональним призначенням побутових чи сакральних речей. Саме у цьому і полягає джерельність петриківського розпису, який є степовим різновидом знакового письма, розвинутим до вершин творчості в доробках славних петриківських майстринь і майстрів – Тетяни Пати, Надії Білокінь, Ориси Пилипенко та Ганни Павленко, Федір Панко, Іван Заворонній, Ганна Ісаєва.

Висновки. Петриківський розпис становить особливу форму мистецької комунікації в українському мовно-культурному просторі. У спілкуванні з прекрасним реципієнт досягає такого високого духовного стану, в якому відчуває енергію краси. Енергетичний потенціал мистецької комунікації петриківського розпису представлений лексичними одиницями краса, добро, любов. Петриківський розпис як вид декоративного мистецтва галузі, що охоплює творчість художників-професіоналів, народних майстрів і майстрів художнього промислу, є найчутливішою, найдинамічнішою стосово нових тенденцій часу. Цей тип мистецької комунікації тісно пов'язаний з життям суспільства, його економікою, смаками та вподобаннями. Феномен Петриківського розпису незмінно забезпечує безперервність традицій української культури.

Список літератури:

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ. Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Глухенька Н. Петриківські декоративні розписи. Київ: «Мистецтво». 47 с.
3. Дуб К.С. Русалок краса дивотворча : збірка поезій. Кременчук: НОВАБУК. 2023. 80 с.
4. Іванов В.Ф. Визначення масової комунікації. *Актуальні питання масової комунікації*. 2008. Вип. 9. С. 39–50.

5. Пікуш А. Немеркнучий світ Петриківських розписів. «Бористен» Літературно-мистецький публіцистичний та науково-популярний щомісячник, № 10, (244). 2011. С. 22–24.
6. Пітерс, Джон Дарем. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Пер. з англ. А.Іщенко. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2004. 302 с.
7. Почепцов Г.Г. Сучасні інформаційні війни . Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. 495 с.
8. Різун В.В. Теорія масової комунікації: підручник . Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.
9. Степовичка Леся. Стернею долі: Поезії. Переклади. Проза. Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2007. 320 с.
10. Холод О. Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2011. 272 с.
11. Чернобай О.Л. Природа, структура і типологія спілкування (комунікації) у професійній діяльності юриста. Львів, 2015. С. 347.
12. Шулгіна В.І. Поняття «інформація» і «знання» в когнітивній лінгвістиці. *Мовознавство: науково-теоретичний журнал*. Київ, 2008. № 1. С. 44–48.

Bezuhla L. S., Ihnatieva S. Ye., Tsiupiak I. K. PETRYKIV PAINTING AS A FORM OF ARTISTIC COMMUNICATION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AND CULTURAL SPACE

The article analyzes artistic communication as a linguistic, cultural and spiritual phenomenon of the Ukrainians. The analysis is based on poetic works and texts of informative and journalistic character about the Petrykivka painting. The circle of concepts is outlined: "communication", "emanation". The concept of "artistic communication" is reasonably clarified. The functions of artistic communication as a linguistic, cultural and spiritual phenomenon of the Ukrainians are characterized. The modern Ukrainian linguistic and cultural space is represented as an important component of artistic communication in Ukraine. The research is a case study of poetic and informational-journalistic texts about Petrykivka painting. Emphasis is placed on the identification of the Petrykivka painting by UNESCO as the first among Ukrainian artistic treasures in the category of intangible cultural heritage, as well as on the expediency of studying artistic communication – an important link between the society in general and the individual in particular, the surrounding world and the inner thought of the speaker. The term "communication" is used as a process of information exchange between two or more entities, aimed at achieving a certain goal and as such, which takes place with the participation of a certain semiotic system – the Petrykivka painting. Petrykivka painting is considered as a form of artistic communication, which is one of the important manifestations of artistic communication. It proves the importance of art in the modern world in various ways, points to general cultural and national values. The energy field in the space of artistic communication is a manifestation of the spiritual power of a person, it is the reproduction, preservation and multiplication of the achievements of folk creativity, the inner state of a person in particular and society in general, a spiritual being, a path to the knowledge of the beautiful. The axiological dimensions, the language-expressive paradigm of symbolic writing, the functions performed by Petrykivka painting in the linguistic and cultural space of the Dnipro region and Ukraine are traced. Systematized are the color names, the symbols in Petrikovka painting and the artistic communication as a sociolinguistic and spiritual phenomenon.

Key words: Petrykivka painting, artistic communication, linguistic and cultural space, emanation, ornamental writing, axiological dimensions.